

Джабборов Ҳимматулло Исматуллоевич
махсус фанлар кафедра катта ўқитувчиси
Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги

Бухоро академик лицейи

ЎЗБЕКИСТОНДА ДЕМОКРАТИК ЖАМИЯТ ҚУРИШНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ

Аннотация: Мақолада Ўзбекистоннинг кучли давлатдан кучли фуқаролик жамияти сари, тамойили асосида олиб бораётган ўзига хос сиёсати тўғрисида сўз боради.

Калит сўзлар: Жамият, демократия, виждон эркинлиги, конституция, кадрият, суверенитет, демократик давлат.

Сўнгги йилларда мамлакатимизнинг етакчи олимлари томонидан демократиянинг миллий, умумбашарий тамойилларини ҳар бир халқнинг кадриятлари билан уйғунлаштириш ва тўлдириш борасида бирмунча ишлар қилинди. Шунга қарамай, мамлакатимизда демократик жамият барпо этиш жараёнида уларнинг ўзаро боғлиқлиги ва намоён бўлиш хусусиятлари жиддий ўрганишни талаб этади. Ваҳоланки, демократиянинг муҳим умумжаҳон эътироф этилган асосий тамойиллар мавжуд. Улар куйидагилардан иборатдир:

- эркин ва адолатли сайловлар:
- очик ва ҳисобот берувчи ҳуқумат:
- инсон ҳуқуқларининг устиворлиги:
- ҳокимият органларининг сайланиб қўйилиши:
- сўз, матбуот ва виждон эркинлиги:
- қонун устиворлиги:
- фуқароларнинг сиёсий ва иқтисодий ҳуқуқлари:
- кўппартиявийлик тизимининг мавжудлиги:
- умуммиллий масалаларнинг референдум орқали ўтказилиши:
- мулк шаклларининг хилма-хиллиги:

- сиёсий муҳолифатнинг очик фаолият кўрсатиши:
- жамиятда плюрализм, яъни фикрлар хилма-хиллиги, ранг-баранглигини кафолатловчи қонунларнинг мавжудлиги ҳамда уларни амалий ҳаётга жорий этиш масалалари самарасининг ортиши.

Маълумки, Ўзбекистон халқи ўз мустақиллигига эришгач, Ер шарининг кўпчилиги аҳолиси каби ижтимоий йўналтирилган бозор иқтисодиётига асосланган демократик жамиятни барпо этишни ўз олдига мақсад қилиб қўйди. Табиийки, бундай жамиятни шакллантиришда, авваламбор, Ўзбекистон тараққиётининг ўзига хос миллий тамойилларини жаҳонда кечаётган умуминсоний тамойиллар билан уйғунлашаётганлигини назардан қочирмаслик керак.

Демократик жамият концепциясида миллий, умуминсоний қадриятлар билан бир қаторда, диний қадриятларнинг ўрнига алоҳида эътибор қаратилмоқда. Негаки, улар ўртасида қатъий чегара йўқ. Бундай фикр билдиришимизга муайян тарихий шароитларда объектив заруратлар туфайли жамият ривожланиши учун алоҳида аҳамият касб этувчи миллий қадриятлар диний қарашлар бағрида шаклланганлиги асос бўлади. Мустақиллик йилларида энг қўлга киритган ютуқларимиздан бири тарихий, миллий ва ахлоқий қадрият ҳамда анъаналарнинг, муқаддас динимизнинг жамиятни маънавий юксалишидаги ўрни ва аҳамиятининг қайта тикланганлигидир. Айни замонда, тажовузкор ақидапараст кучлар ислом дини халқимиз учун муқаддас қадрият эканлигидан фойдаланиб, Ўзбекистонни демократик, маърифий тараққиёт йўлидан огдиришга интилмоқдалар».

“Қадрият” дейилганда, инсон ва инсоният учун аҳамиятли бўлган миллат, элат ва ижтимоий гуруҳларнинг манфаатлари ва мақсадларига хизмат қиладиган ва шу туфайли улар томонидан баҳоланиб, қадрланадиган табиат ва жамият неъматлари ҳодисалари мажмуини тушунмоғимиз лозим. “Қадриятлар – жамиятда кишилар ўртасида обрўга, эътиборга, ҳурматга, нуфузга, аҳамиятга эга кишилар, муносабатлар, ҳолатлар, моддий нарсалар ва маънавий бойликлар мажмуаси” деган таъриф мавжуд.

Қадриятларни бундай таърифлаш унинг моҳиятини анча ёрқин ифодаласа-да лекин қадриятларга берилган таърифлар ичида ўзининг илмийлиги билан бошқа таърифлардан ажралиб туради деган фикрдамиз. Бизнингча “умуминсоний қадриятлар тушунчаси бутун жамият аҳамиятига эга бўлган инсониятнинг мавжудлиги ўтмиши бугуни ва келажagini яшашнинг асосий йўналишлари қонун-қоидаларини талаб ва тартибларини одамларнинг энг азалий орзу-умидлари ва идеалларини ўзида акс эттирадиган қадриятларининг умумий шаклларини ифодалайди. Умуминсоний қадрият тушунчасининг объектив асоси ижтимоий муносабатлар ва жараёнлар инсониятнинг узлуксиз ҳаётини ва турмуш тарзини умумлаштирадиган жамиятдир”. Дарҳақиқат “умуминсонийлик” тушунчасида қадриятларни тирик табиатнинг бир қисми бўлган одам зотининг ҳаёти ва камолоти унинг тарихий тараққиёти сиёсий ва бошқа бирликлар учун аҳамияти ўз ифодасини топиши керак.

Миллий қадриятлар – миллат учун муҳим ва жиддий аҳамиятига эга бўлган жиҳат ва хусусиятлар. Ўз миллий қадрияти бўлмаган миллат ёки элат йўқ. Миллатнинг таназзули – миллий қадриятнинг таназзулидир. Миллий қадриятлар миллатнинг тарихи яшаш тарзи келажаги уни ташкил этган авлодлар ижтимоий қатламлар миллий онг тил маънавият ҳамда маданият билан узвий боғлиқ ҳолда намоён бўлади. Негаки миллий қадриятлар нафақат мамлакатимиз мустақиллигини мустаҳкамлайдиган маънавий асослардан бири балки демократик адолатли ҳуқуқий давлат ва фуқаролик жамияти қуришнинг асосий манбаи ҳамдир. Марказий Осиё халқларининг асрлардан-асрларга мерос бўлиб келадиган миллий қадриятлари узоқ тарихий жараёнда шаклланган ва кўплаб огир синовларни бошдан кечирди. Дарҳақиқат минтақамиз халқлари 3000 йилдан ортиқ даврни ўзида мужассамлаштириш Марказий Осиё цивилизациясини ярата олган.

Марказий Осиё халқларининг миллий қадриятлардаги ўзига хос жиҳатларига қуйидагиларни киритиш мумкин:

- туғилган макон ва она юртга эҳтиром:

- аждодлар хотирасига садоқат:
- катталарга ҳурмат ёшларга иззат:
- инсоний муомалада мулозамат:
- ҳаё андиша вазминлик сабр-тоқат кабиларнинг устуворлиги.

Миллий қадриятлар қандайдир ўзгармас ҳодисалар эмас. Миллат таракқиёти билан боғлиқ бўлган ижтимоий иқтисодий маънавий ҳаётнинг такомиллашиб бориши яшаш ва меҳнат қилиш шароитлар ўзгариши билан миллий қадриятлар ҳам ривожланиб боришига имкон яратилади. Ҳар бир қадрият маълум конкрет давр шароит ва эҳтиёжларнинг маҳсулигина эмас балки унинг кўзгуси ҳамдир. Шу нуқтаи назардан қадриятларнинг демократик тамойиллар билан қарор топишидаги ўрнига баҳо беришдан олдин улардан фойдаланишга икки омилга алоҳида эътибор бериш керак: биринчиси - қайси бир қадриятларнинг юзага келган аниқ тарихий шароитлар иккинчиси ўша даврларга хос бўлган имконият ва эҳтиёжлар. Шунингдек умумбашарий демократик қадриятларни минтақавий қадриятларми миллий қадриятларми - унинг қайси замин эҳтиёжи асосида вужудга келганлигини улар ўртасида қандай уйғунлик мавжуд бўлганлиги ворисийлик масалаларини ҳам ўрганиш зарур. Бу ҳолатлар Ўзбекистонда демократик жамият қуришнинг муҳим шартидир.

Умуминсоний қадриятлар инсон маънавий-ижтимоий камолотининг қандайдир алоҳида бошқалардан ажралган томони эмас. Умуминсоний қадриятлар миллий ва минтақавий қадриятларнинг умумлашган ифодасидир. Умуминсоний қадриятлар бутун инсониятга хос қадриятлар асосида ташкил топади ва ривожланади. Улар айна вақтда барча миллий қадриятларнинг бири-бирига яқинлашиши ва ривожланишига ҳам хизмат қилади.

Инсонпарварлик гоёларига садоқат, демократия, ижтимоий адолат ҳамма ерда барқарор бўлишга интилиш, инсон ҳуқуқлари поймол этилишига йўл қўймаслик, ҳамма халқларнинг миллий мустақиллик учун бўлган курашларини ҳимоя қилиш, кишиларни дўстлик, ҳамкорлик ва ҳамдардликка чорлаш, ҳамма ерда тинчлик, осойишталик қарор топишга ҳаракат қилиш,

атроф- муҳитни тоза сақлаш умуминсоний қадриятларнинг ҳозирги кунда катта аҳамият касб этаётган жиҳатларидир.

Бу қадриятлар бутун инсоният томонидан қўлга киритилган фан, техника, маданият, ижтимоий ишлаб чиқариш муносабатларини ривожлантириш борасидаги янги жиҳатлар, демократия қонунчилиқ, адолатни барқарорлаштириш борасидаги ютуқлардан ҳам иборат бўлиб, улардан оқилона фойдаланиш республикамизни жаҳондаги ривожланган давлатлардан бирига айлантириш ишига хизмат қилади. Бу борада бирор чекинишларга, миллий маҳдудликка ва калондимогликка йўл қўйиш ниҳоятда катта йўқотишларга олиб келиши мумкин.

Хулоса қилиб айтганда, қадриятлар жамият тарихий тараққиёти жараёнида шаклланган ва ривожланган, ўтмишда, ҳозирги кунда ва келажакда ҳам ижтимоий тараққиётга ижобий таъсир этадиган, кишилар онгига сингиб, ижобий аҳамият касб этган моддий, маънавий бойликлардир. Шу нуқтаи назардан, тарихий тажриба, анъаналарнинг мерос бўлиб ўтиши – буларнинг барчаси янгидан-янги, авлодларни тарбиялайдиган қадриятларга айланиб қолиши лозим.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Анхайер Хельмут. Гражданское общество и «третий сектор». “Deutschland” журнали, 2000, №5.
2. Гегель Г. В. Философия права. – Москва: Мусль, 1990.
3. Жалилов Ш. Кучли давлатдан — кучли жамият сари: Тажриба,
4. таҳлил, амалиёт. — Т.: «Ўзбекистон», 2001,
5. Жумаев Р.З. ва бошқ. Сиёсий ислохотлар стратегияси. “Академия”Т. 2009.
6. Жўраев С. Фуқаролик жамияти: назария ва амалиёт (илмий-таҳлилий мақолалар тўплами). — Т.: 2003.